

FI4 Totuus

Oriveden lukio, syksy 2025

Kurssin sisällöt

- Perehdytään olemassaoloon liittyviin filosofisiin kysymyksiin ja teorioihin
  - Mietitään ihmismielen toimintaa filosofisesti
  - Tutustutaan tietämiseen filosofisesta näkökulmasta
  - Pohditaan tieteentekemisen filosofiaa
  - Opitaan paljon käsitteitä ja filosofi
• ja palataan vanhoihin tuttuihin...
-

BEFORE AND AFTER STUDYING PHILOSOPHY

Teoreettinen filosofia

logiikka

metafysiikka
(ontologia, kosmologia
ja teologia)

epistemologia
eli tieto-oppi

Käytännöllinen filosofia

etiikka

yhteiskunta-
filosofia

estetiikka

Kurssin suoritus

- Käsitetestit (3 kpl, yksi per pääluku)
- ?? essee, oppimispäiväkirja, podcast, jotain muuta
  - filosofisen tekstin lukeminen
- Koeviikon koe
- Nuorten filosofiatapahtuma tammikuun lopussa
  - -> korvataan kolme perjantain tuntia
  - -> jos ei toteudu, kevätpuolella siirto pe -> ma

1 **Metafysiikka ensimmäisenä filosofiana**

Mihin kaikki perustuu?

Taito: Taustaoletusten tunnistaminen

Materialismi ja idealismi

Popperin kolme maailmaa

12

12

14

14

17

Mitä jäi eilen mieleen kappaleesta 1? Palauta mieleen ja kerro kaverille!

Teoreettinen filosofia

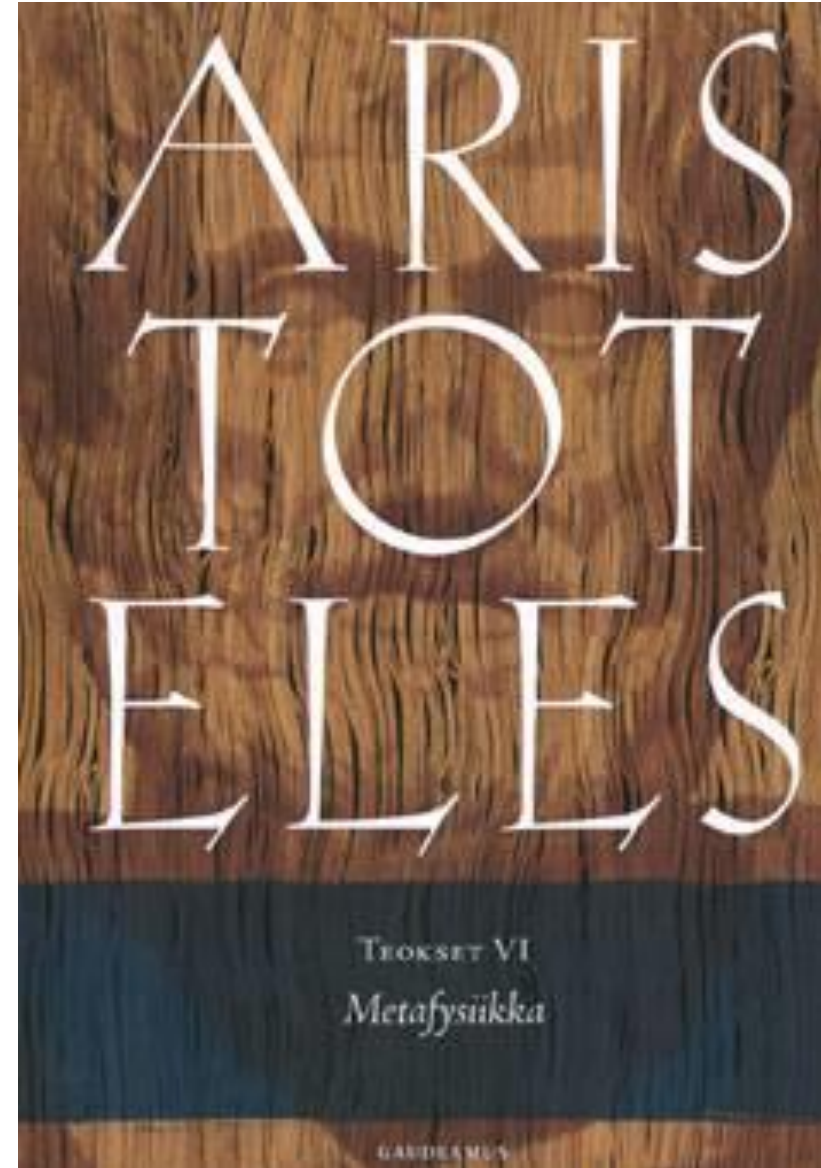
- vrt. **käytännöllinen filosofia** (esim. etiikka ja yhteiskuntafilosofia)
- **metafysiikka**, ”luonnontieteen jälkeen”
  - Aristoteles: ensimmäinen filosofia
  - **ontologia** = oppi olevasta
  - **kosmologia** = oppi maailmankaikkeudesta
  - **teologia** = oppi jumalasta
  - **kielifilosofia** tutkii kielen ja todellisuuden suhdetta

Perusasioiden äärellä

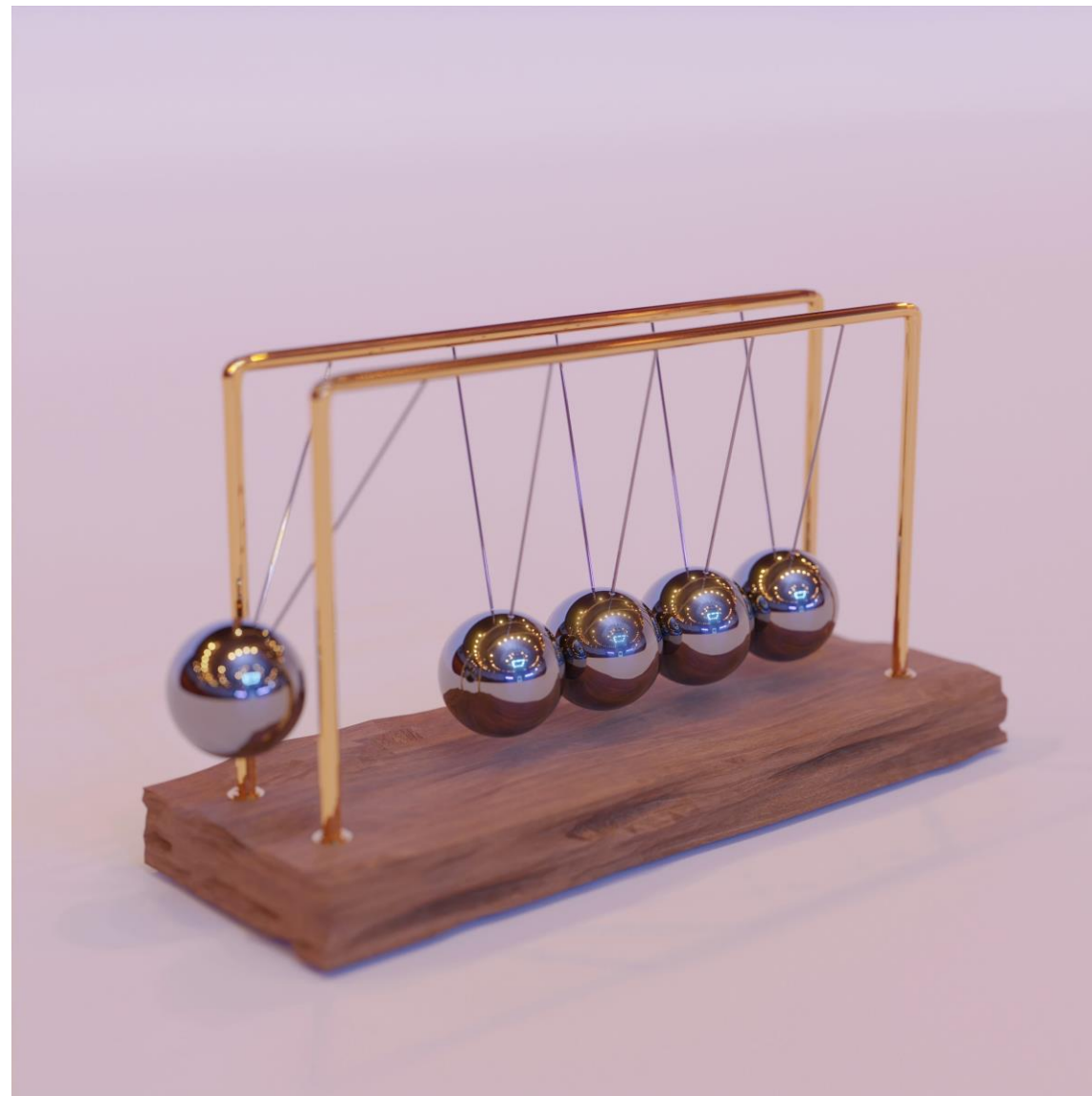
- **Metafysiikka** on todellisuuden perimmäisen luonteen selvittämistä.
- Metafyysisiä aiheita:
  - todellisuuden perusaines, substanssi (aine, henki)
  - mielen ja ruumiin suhde
  - tahdonvapauden mahdollisuus
  - välttämättömyys, mahdollisuus
  - muutos, pysyvyys, aika

Tieteen tuolle puolen

- Ajattelun taustalla on aina metafysisiä taustaoletuksia.
- Luonnontieteetkin esittävät teorioita todellisuuden perustavista mekanismeista.
- Metafysiikka pyrkii yleisempään teoriaan todellisuudesta kuin yksittäiset luonnontieteet. Esim:
  - Voimmeko tehdä vapaita valintoja?
  - Onko todellisuus ainetta, henkeä vai molempia – tai jotain muuta?

Mitkä näistä ovat metafysisiä kysymyksiä?

- Onko kaikki tapahtumat määrätty ennalta?
- Milloin alkuräjähdyks tapahtui?
- Mitä tapahtui ennen alkuräjähdyks?
- Mistä aurinko koostuu?
- Mitkä ovat aineen eri olomuodot?
- Mitä on ihmisyy?
- Mikä on elämän tarkoitus?
- Onko aikaa olemassa?

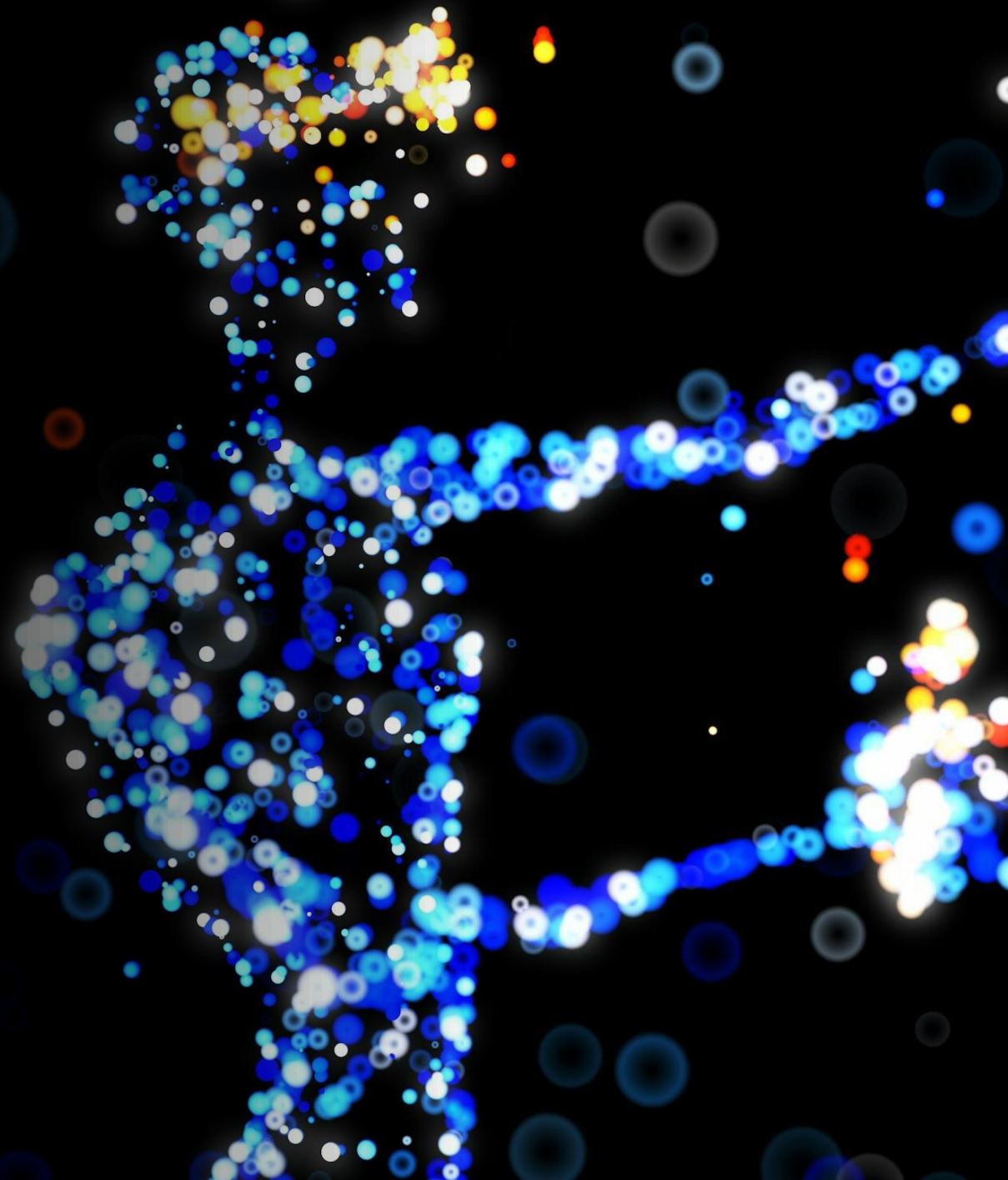
Miten teoreettista filosofiaa sitten tutkitaan?

- Voimmeko saada tietoa metafysiikan kysymyksistä?
  - Intuitiot ja ajatuskokeet vastaavat tavallaan empiiristä tutkimusta
    - Mutta filosofit eivät ole samanmielisiä?
- Metafysiikan kriitikot eivät pidä metafysiikan ongelmia merkittävänä tai mielekkäinä!

Ontologia kysyy, mitä on olemassa.

Tee lista!

Ontologia kysyy, mitä on olemassa.

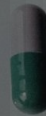
substanssi = todellisuuden perusaines

Materialismi

- materialismin mukaan on olemassa vain aineellisia kappaleita ja niiden välisiä suhteita
  - esim. atomit, hermoston sähkökemialliset viestit...
- nykyisin usein fysikalismi: havaittavan maailman ulkopuolella ei ole mitään
  - meillä ei vielä havaintolaitteita kaiken havaitsemiseen!

- https://www.ted.com/talks/eleanor_nelsen_mary_s_room_a_philosophical_thought_experiment?subtitle=en

Berkeley: Haalean veden argumentti

- Jos toinen kätesi on kuuma ja toinen kylmä, ja panet molemmat kädet samaan veteen, se tuntuu toisella kädellä lämpimältä tai toisella kädellä kylmältä. Vesi ei kuitenkaan voi olla samaan aikaan kuumaa ja kylmää. Siispä kuuma ja kylmä ovat vain sielussa olevia aistimuksia. Siis kuumien ja kylmien havainnot osoittavat mielen, ei aineen todellisuutta.
- Arvioi argumenttia ja sen vakuuttavuutta.

Idealismi

- idealismin mukaan todellisuus koostuu ajatuksista, järjestä tai hengestä
    - jotain aineetonta ja ei-havaittavaa
-

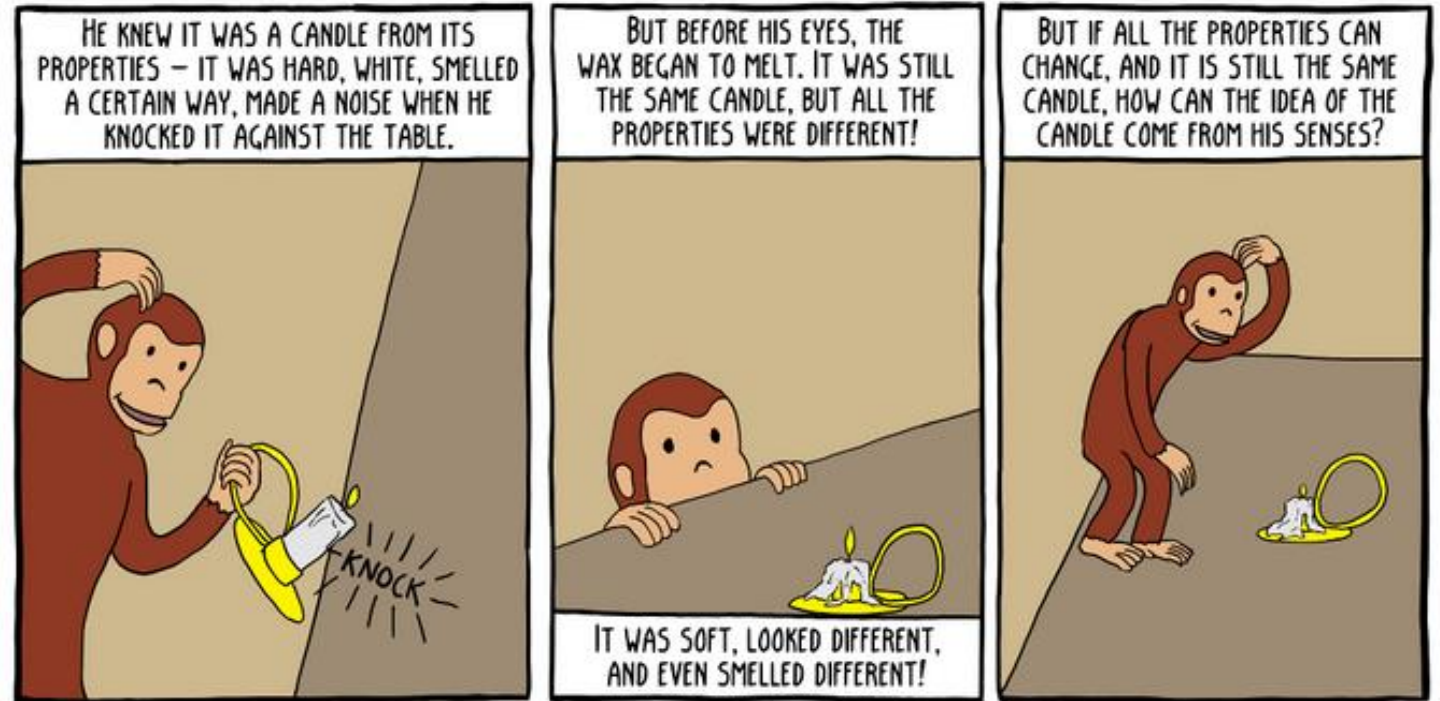

If a tree falls on a philosopher in the woods,
and no one is there to hear his screams
for help, did he really make a sound?

Berkeleyyn ideaoppi

- esse est percipi: olemassaolo on havaituksi tulemistä
  - **fenomenalismi**: se, mitä ilmenee mielelle, on todellista
- ns. **subjektiivinen idealismi**: kaikki olemassaoleva riippuu havaitsevasta mielestä
  - **solipsismin** vaara: voinko olla varma mistään muusta kuin omasta olemassaolostani?

Jumala

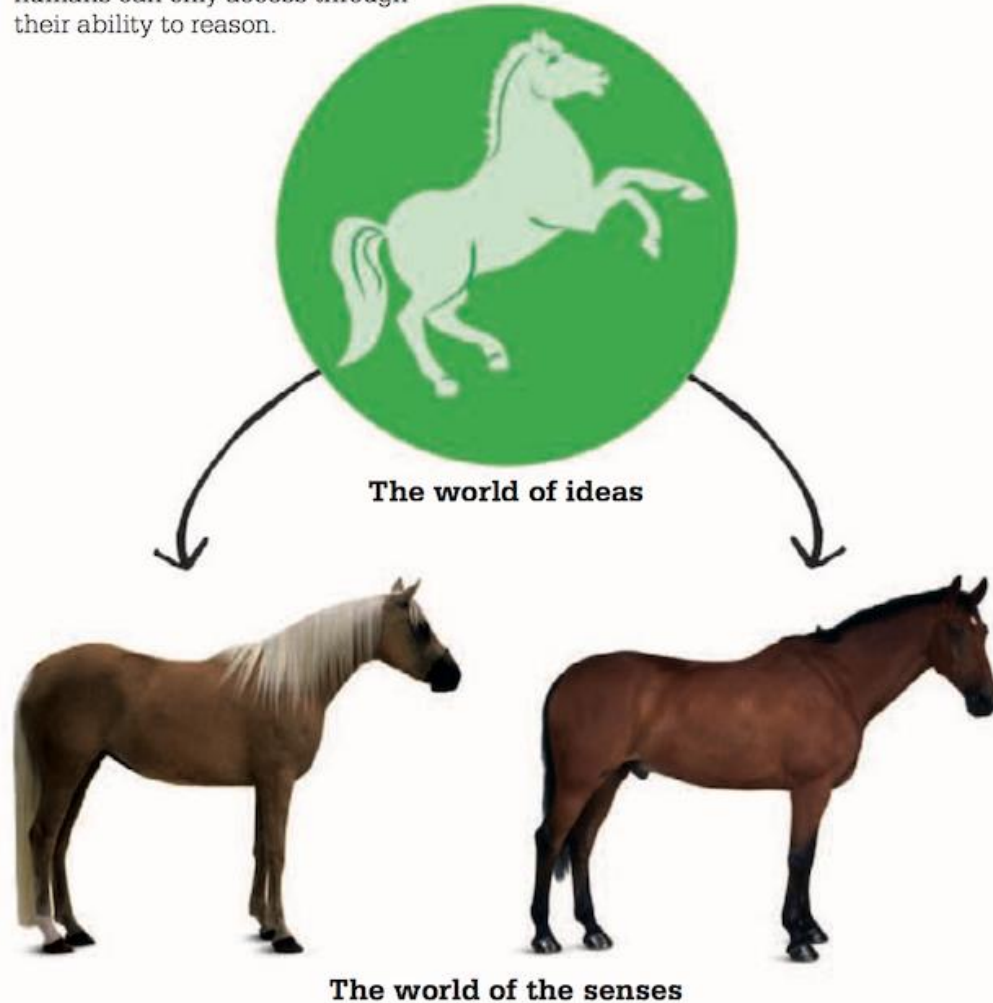
- Berkeleyn mukaan Jumala
  - havaitsee kaiken
  - luo ihmiset havainnoijiksi
  - on kaikkien havaintojen alkusyy ja aiheuttaja
- Jumala ei harhauta ihmisiä!
  - objekti on aina juuri sellainen kuin miltä se näyttää

<https://www.youtube.com/watch?v=1RWOpQXTltA>

According to Plato's theory of Forms, every horse that we encounter in the world around us is a lesser version of an "ideal", or perfect, horse that exists in a world of Forms or Ideas—a realm that humans can only access through their ability to reason.

Platonin ideaoppi

- **Platonin** (n. 427 eaa.) luolavertauksessa
  - muuttumaton ideoiden maailma
  - muuttuva aistittava maailma
- **objektiivinen idealismi** = ideat olemassa meistä riippumatta
  - **rationalismi** = totuus tavoitetaan ensisijaisesti järjen, ei havaintojen avulla
  - vrt. **Aristoteles** ja **empirismi** = aistien avulla löydetään totuus

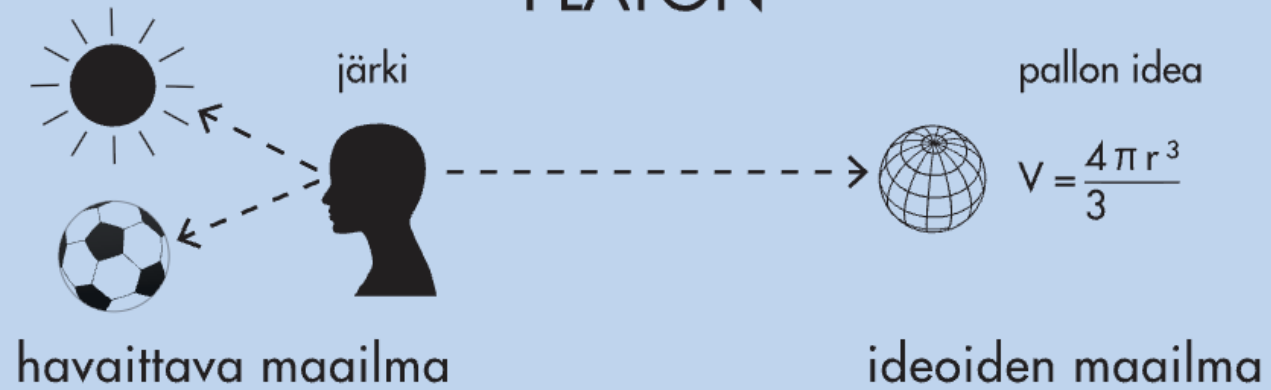
Kritiikkiä (?)

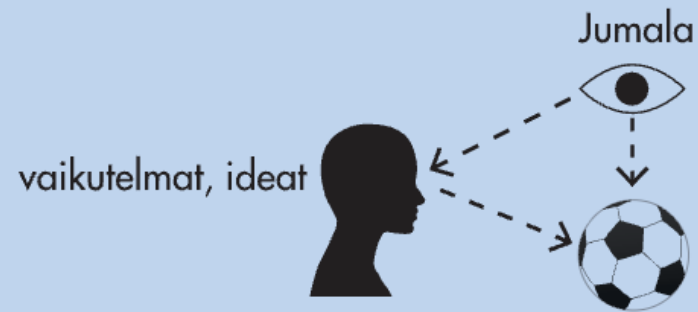
- Tarinan mukaan kyynikko Diogenes naljaili kerran Platonille: ”Platon hyvä, minä näen vain pöydän ja kupin, en pöytyyttä ja kuppiutta.” Tähän Platon vastasi: ”Se on ymmärrettävää. Onhan sinulla silmät, joilla kuppi ja pöytä havaitaan, mutta järkeä, jolla pöytyys ja kuppius havaitaan, sinulla ei ole.”

PLATON

BERKELEY

ideoiden maailma = havaittava maailma = todellisuus

IDEALISMI

- = todellisuus koostuu hengestä tai ideoista
- esim. **Berkeley**: mitään kokemuksen ulkopuolista ei ole olemassa

Mistä todellisuus koostuu?

MATERIALISMI

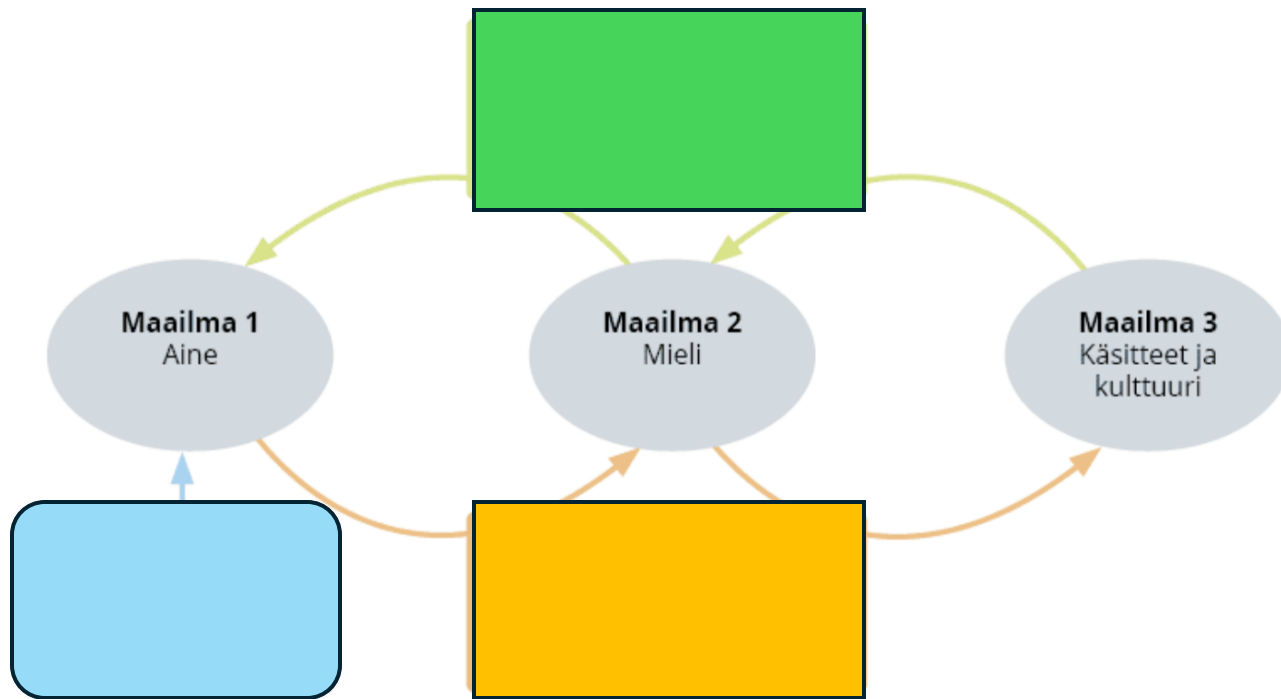
- = todellisuus on perimmältään ainetta eli **materiaa**.
- esim. **Demokritos**: koko maailma koostuu atomeista
- tai nykypäivänä **fysikalismi**: kaikki palautuu lopulta muiden luonnontieteiden kautta fysiikkaan

Onko maapallo vain yksi kappale avaruudessa?

Karl Popper: Kolme maailmaa

Popperin kolme maailmaa ja materialismin muodot

- Maailma 1: Aineen maailma, joka sisältää kaikki fysikaaliset oliot ja tapahtumat
- Maailma 2: Mentaaliset ja henkiset oliot ja tapahtumat
- Maailma 3: Ihmisten tuottamat asiat
  - intersubjektivisuus
- Keskeinen kysymys: Mikä näistä maailmoista on perustavin?

➔ Missä mielessä Maamme-laulu on olemassa näissä maailmoissa?

➔ Piirrä oma, havainnollistava kuva!

Emergenssi ja reduktio

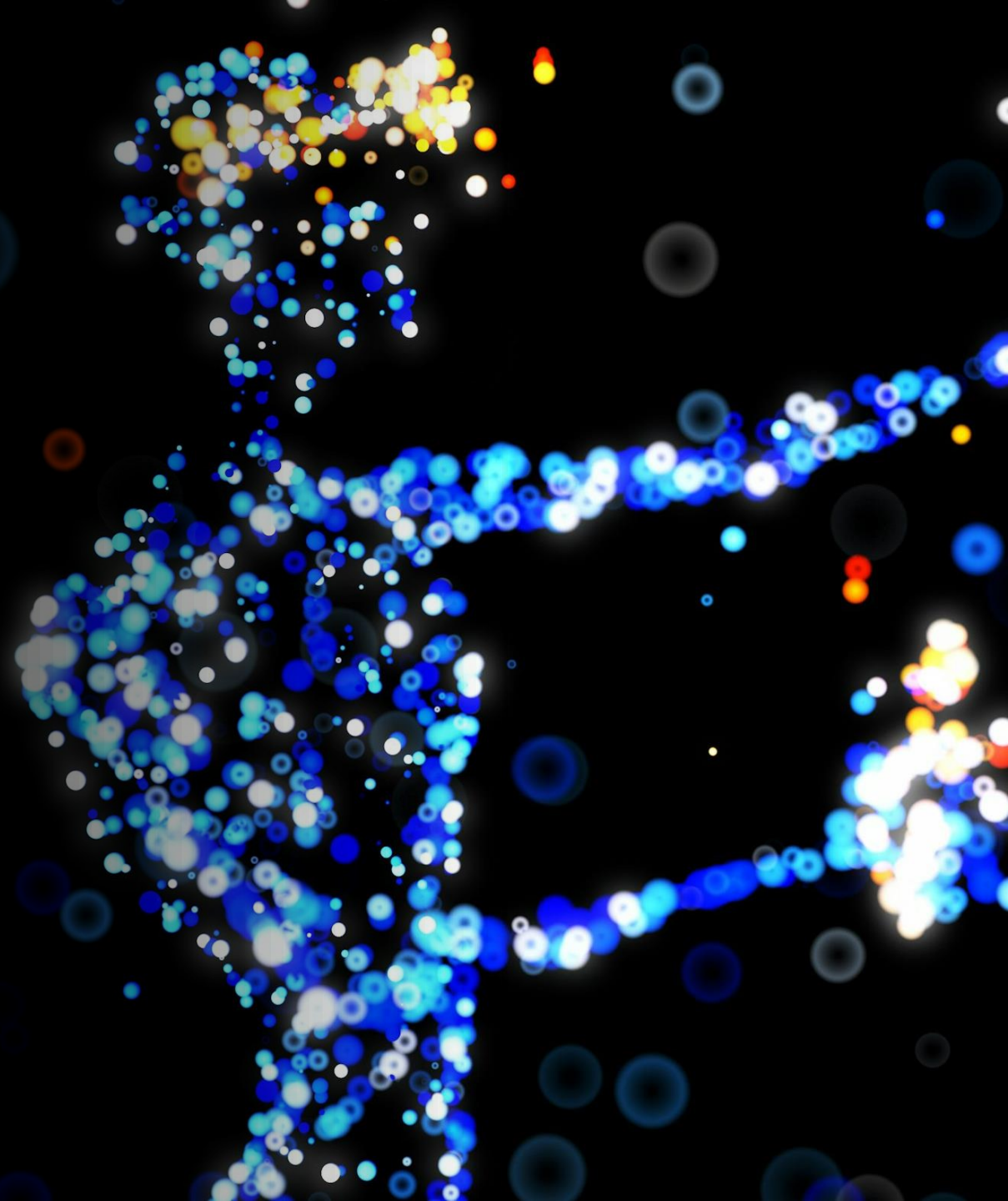

- vai olisiko sittenkin vain yksi substanssi?
  - **reduktionismi:** ilmiöiden ja olioiden palauttaminen johonkin perustavampaan muotoon
    - **eliminativismi:** aivotutkimus kehittyä niin pitkälle, että emme tulevaisuudessa puhu enää mielentiloista vaan ainoastaan aivoreaktioista

Ontologia on kamppailua
- materialismin ja idealismin
(substanssit: onko maailma
ainetta vai henkeä?)
- empirismin ja rationalismin
(miten maailmasta saadaan
tietoa?) välillä

-> Abstraktit käsitteet oppii
parhaiten yhdistämällä heidät
johonkin filosofiaan!

2	Kysymys olemassaolosta	20
	Mitä on olemassa?	20
	Kategoriat	22
	Ihmisen erityisasema	23
	<i>Taito: Kategorioiden tunnistaminen</i>	24
	Substanssi	25
	Muutos ja pysyvyys	26
	Olemus	27
	Modaalikäsitteet	29

Perjantai 28.11.

Mitä on olemassa?

olio = jokin joka
on olemassa

HUOM! Kirja käyttää oliosta
synonyymina substanssia

Olion synonyymi
nykyfilosofiassa **entiteetti**

4.

Ovatko seuraavat oliot olemassa? Perustele.

- a) ajatus
- b) atomi
- c) tuoli
- d) huominen
- e) ihminen

Olio voidaan havaita ja
se voi vaikuttaa muihin!

Entä esim. moraali?

Mikä tekee kirahvista kirahvin?

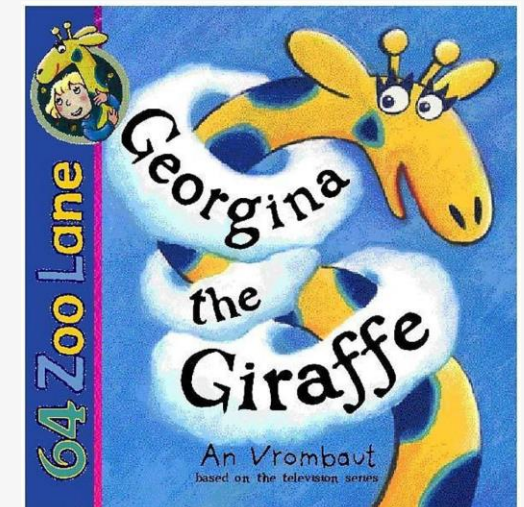
Argumentti 4 s. 155 t. 4

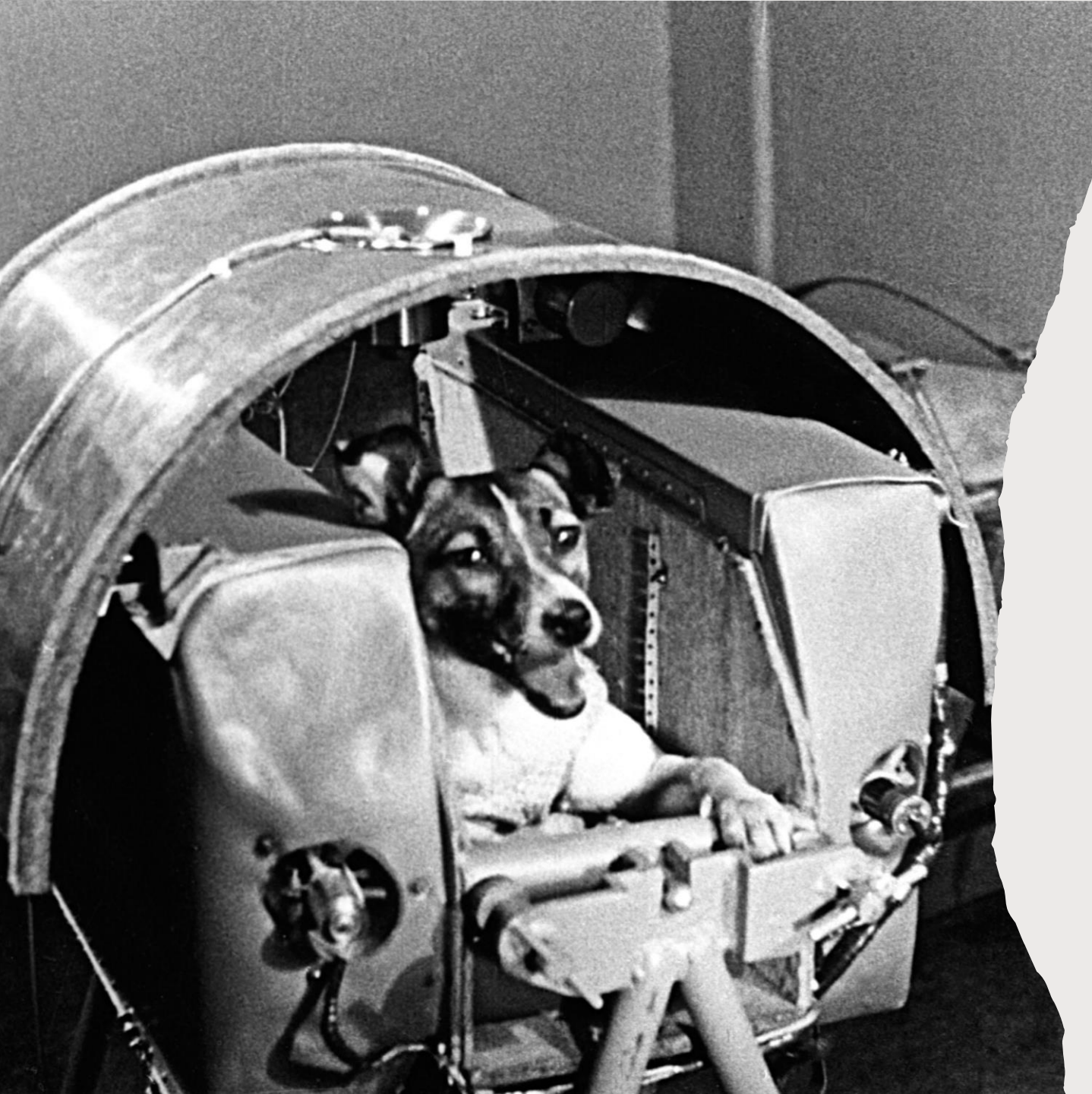
- Kuvittele mielessäsi puun oksalla istuva orava ja pohdi seuraavia kysymyksiä:
  - Jos se on korvaton, onko se silti orava?
  - Jos se syö pientä hiirtä, onko se silti orava?
  - Jos se on kuollut, onko se silti orava?
  - Jos sen hännän tilalla on alttosaksofoni, onko se silti orava?
  - Jos se on gerbiili...

Universaalioliot vs. partikulaarit

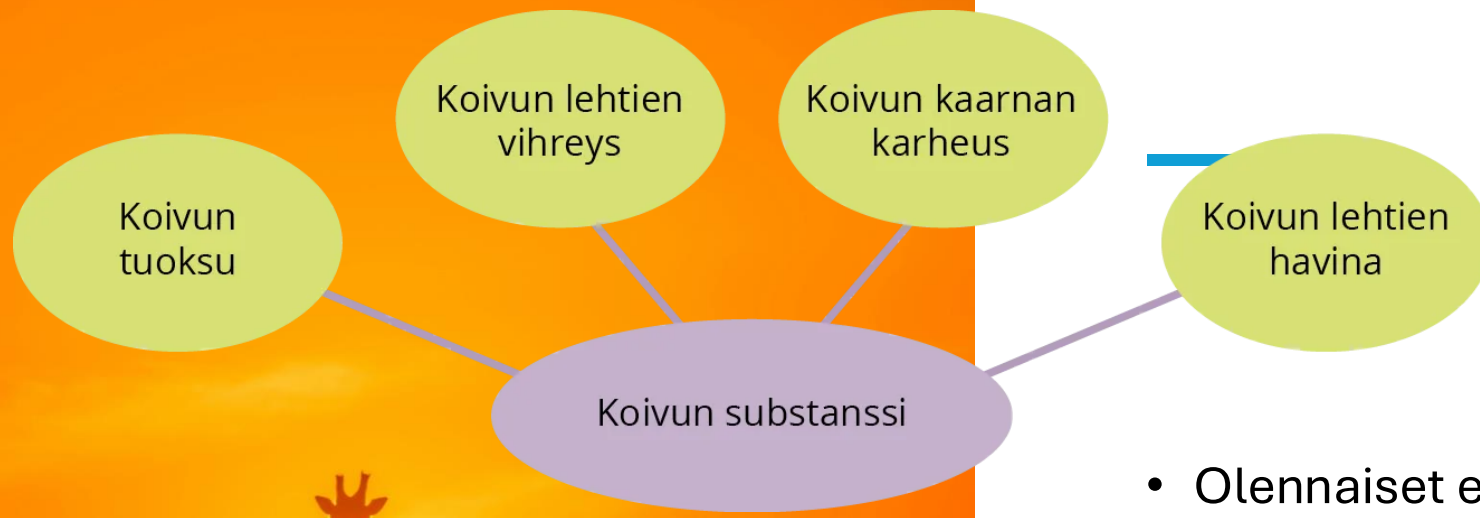
- universaali tarkoittaa yleiskäsitettä (esim. kirahvius), partikulaari taas on yksi tämän käsitteen ilmenemä (esim. Kalle Kirahvi, Kille Kirahvi)

Tehtävä

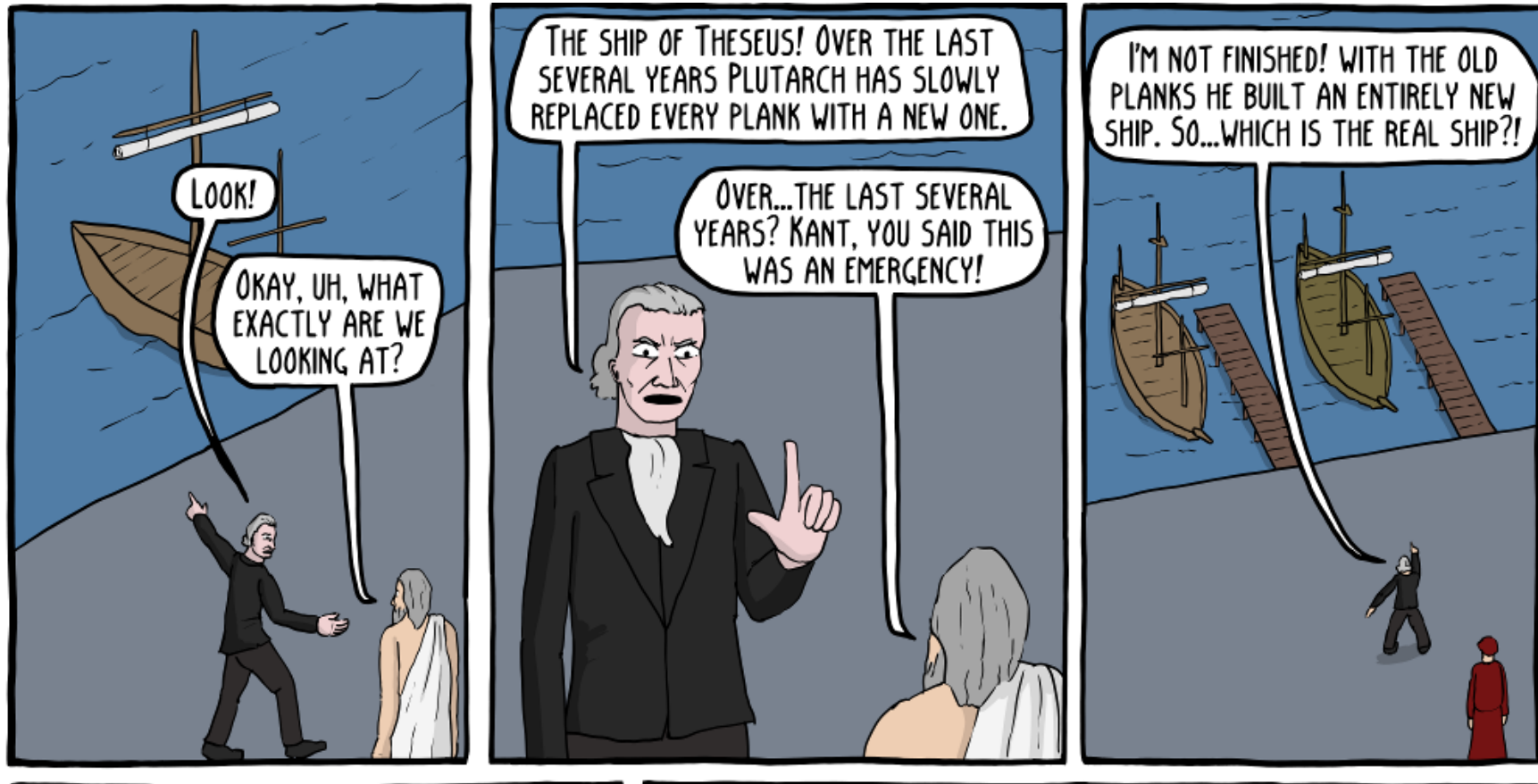
- Tunnista universaalit ja partikulaarit seuraavista lauseista:
  - Banaanit ovat hyviä.
  - Simone de Beauvoir on filosofi.
  - Delfiinini tykkää silakoista.
  - Omena päivässä pitää lääkärin loitolla.
  - Laika-koira lensi avaruuteen.
  - Koirat voivat lentää avaruuteen.

Oliolla on erilaisia ominaisuuksia.

- Olennaiset eli **essentiaaliset ominaisuudet**: asiat, jotka tekevät kirahvista kirahvin
  - Esim. pitkä kaula
- Satunnaiset eli **aksidentaaliset ominaisuudet**: vaihtelevat olioiden välillä
  - olio pysyy samana, vaikka aksidentaaliset ominaisuudet muuttuisivatkin: esim. kirahvin maalaaminen vihreäksi
- Mikä tekee ihmisestä ihmisen?

Theseuksen laiva

Heidegger: perinteiset ontologian kriteerit olemassaololle koskevat vain fyysisiä kappaleita

Ihmisellä on suhde omaan olemiseensa ja sen suuntaan:
eksistentialit

<https://www.youtube.com/watch?v=Br1sGrA7XTU>

Olioiden lajit ja luokat

esim. kirahvi on nisäkäs (luonnollinen luokka)

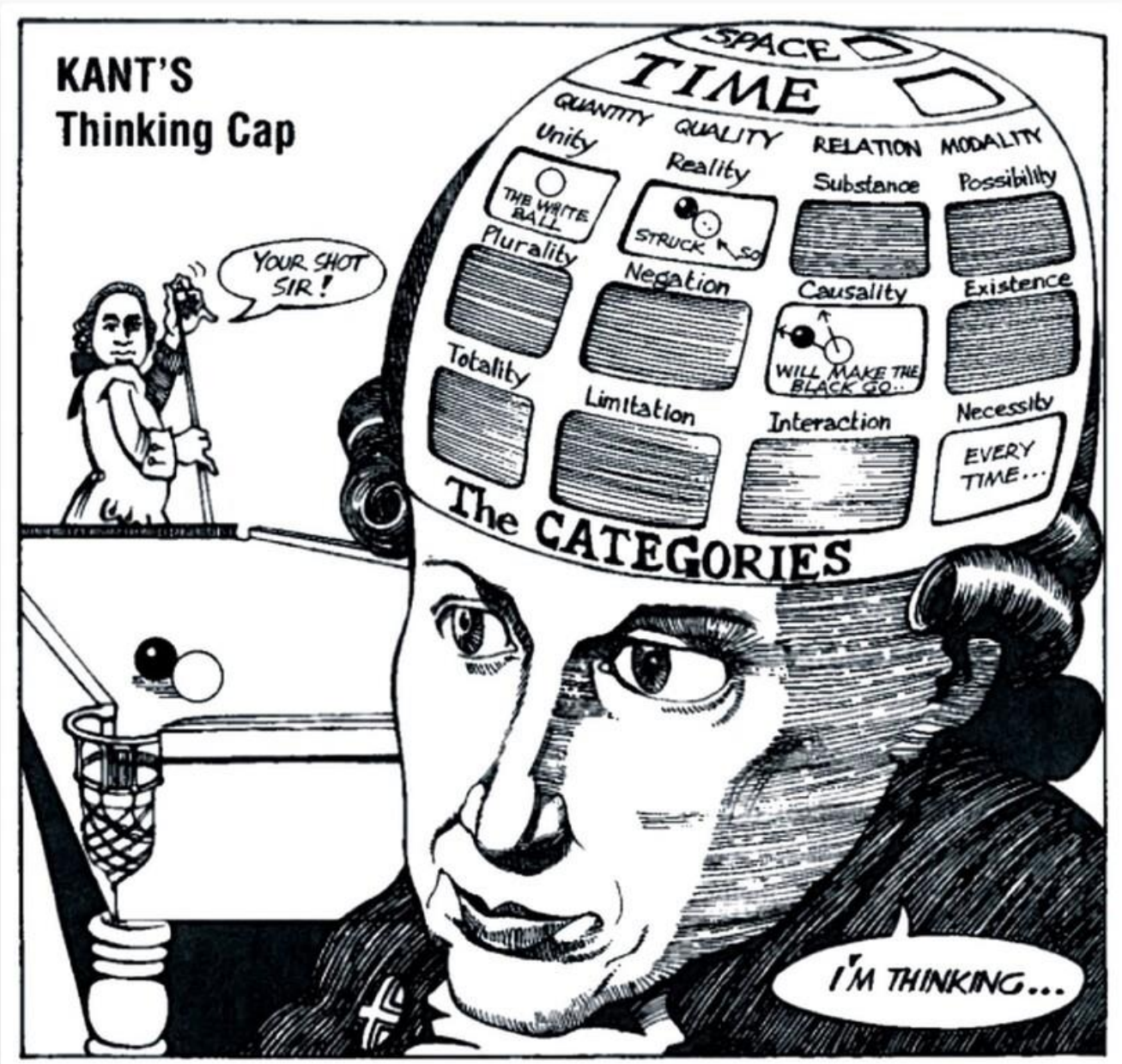
esim. Petra on ajokykyinen (sopimuksenvarainen luokka)

Kategorioiden
avulla voidaan
luokitella
kaikkea olevaa:
esim. koko,
muoto, syy-
seuraussuhde

...

Kant ja
ymmärryksen
kategoriat

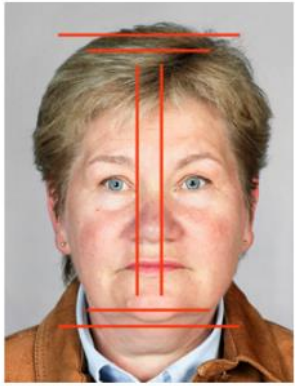
Kertaustehtävä kpl 2

- Jokainen ryhmä valitsee yhden luokasta löytyvän olion (esimerkiksi väsymys, pulpetti, puhelin, opettaja tai kuolevaisuus).
- Eritelkää valitsemaanne oliota ontologisesti mahdollisimman monipuolisesti.
  - Missä mielessä olio on olemassa?
  - Mitä ja minkälaisia ominaisuuksia sillä on?
  - Miten siihen voisi liittää kategorioita?
  - Onko se substanssi?
  - Mikä on sen olemus?

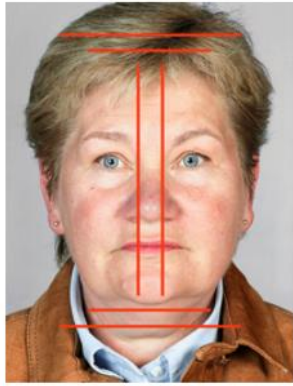
1.

Määrittele

- a) olio
- b) kategoriat
- c) satunnainen ominaisuus
- d) olennainen ominaisuus
- e) substanssi
- f) olemus.

10) Oikein

11) Väärin

pää liian ylhäällä

Milloin käyntiä ei tarvita?

Tavallisen passihakemuksen voi tehdä alusta loppuun verkossa, mikäli seuraavat edellytykset täyttyvät:

1. Sinulta on otettu sormenjäljet ja nimikirjoitusnäyte passia varten enintään 6 vuotta sitten. Passin, jota varten sormenjäljet ja nimikirjoitusnäyte on otettu, ei tarvitse olla voimassa. Jos sormenpäät, joista jäljet otettiin, eivät ole enää tallella tai ne ovat vaurioituneet pahasti, hakemusta varten täytyy antaa uudet sormenjäljet lupapalvelupisteessä. Tunnistuskäynti tarvitaan aina, mikäli hakijalta ei ole aiemmin otettu sormenjälkiä passia varten, ja tämä pätee myös kaikkiin alle 12-vuotiaisiin lapsiin, vaikka heiltä ei iän puolesta vielä oteta sormenjälkiä.

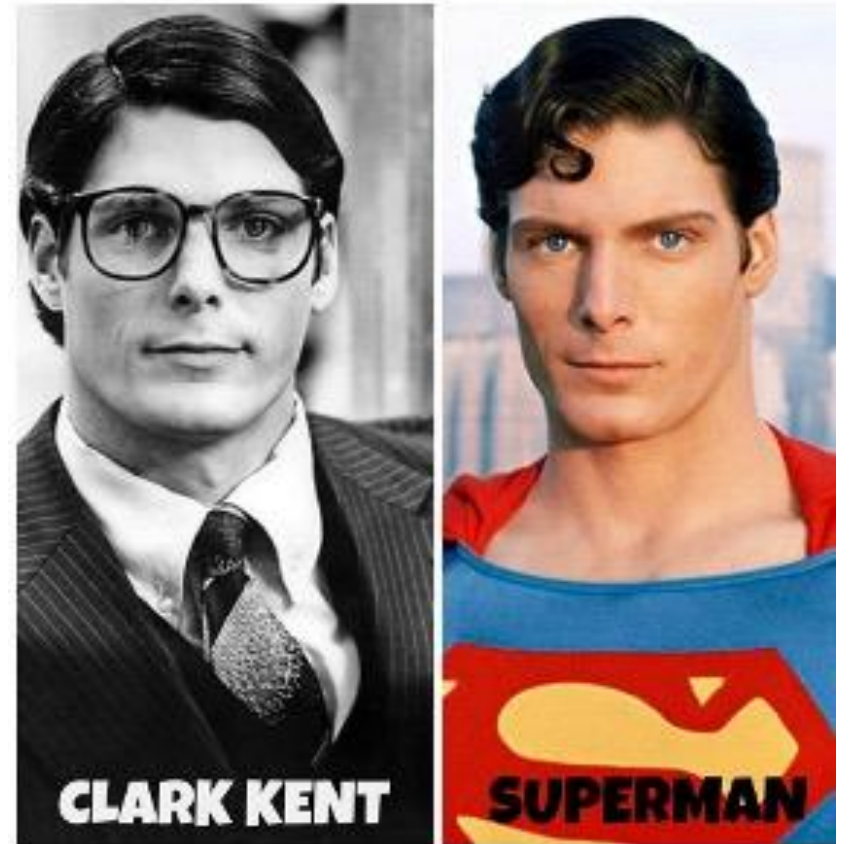
Identiteetti

- **Willard van Orman Quine:** ei ole entiteettiä ilman identiteettiä
  - Mitä on identiteetti?
    - "Ominaisuudet, jotka mahdollistavat kyseisen olion tunnistamisen ja erottamisen muista olioista."
- **Leibnizin laki:** oliot, joilla on täsmälleen samat ominaisuudet, ovat sama olio
  - ongelmia: **identiteetti?**

Identiteetti = samuus

- Supersankari teräsmies on tietokonenörtti Clark Kent.
- Teräsmies = Clark Kent
  - vai onko?
  - mitä sanoo Teräsmiehen tyttöystävä?
    - Lois Lane rakastaa Teräsmiestä.
    - Lois Lane rakastaa Clark Kentiä (?)

Modaalilogiikkaa

- **Välttämättömät totuudet:** ei vastakohtaa
  - Esim. Poikamiehet ovat naimattomia.
  - Esim. Kirahvilla on pitkä kaula.
- **Kontingentit eli satunnaiset totuudet:** voisi olla toisinkin
  - Esim. Pentti-eno on poikamies.
  - Esim. Kirahvin nimi on Sakarias.

5.

Kuvaavatko seuraavat lauseet välttämätöntä, mahdotonta vai reaalisesti tai loogisesti mahdollista asiaa?

a) $1 + 1 = 2$

b) Ympyrä on kulmikas.

c) Misse on kissa.

d) Suomessa on naispääministeri.

If every possible universe

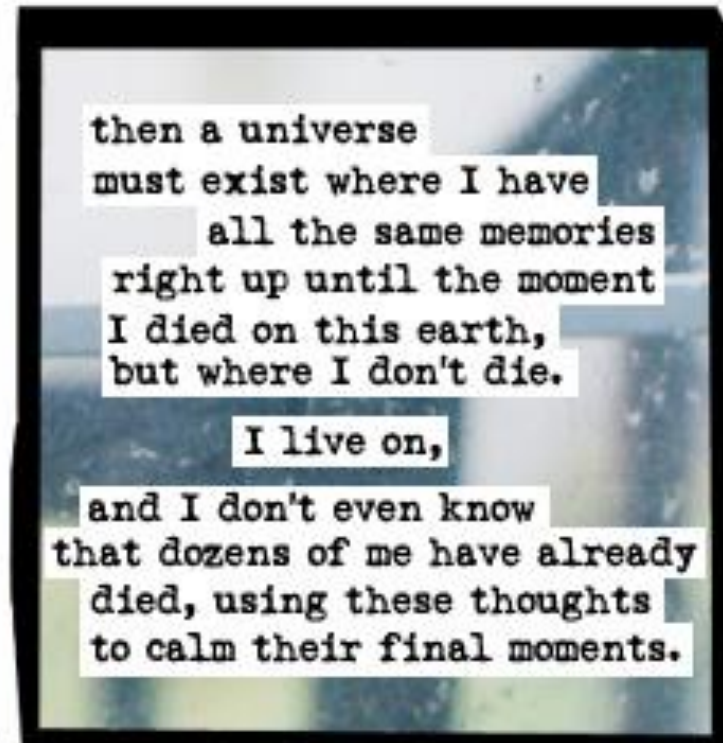
e horne and j comeau

exists somewhere

in the infinity

of space and time,

then a universe
must exist where I have
all the same memories
right up until the moment
I died on this earth,
but where I don't die.

I live on,

and I don't even know
that dozens of me have already
died, using these thoughts
to calm their final moments.

asfterworld.com

Mahdolliset maailmat

3. Maailmankaikkeuden luonne

Kosmologia tarkastelee maailmaa ja maailmankaikkeutta kokonaisuutena

- Ei ole ihmisen havaittavissa yhdellä kertaa
- Onko ihmisen ymmärrettävissä?

Äärettömyys?

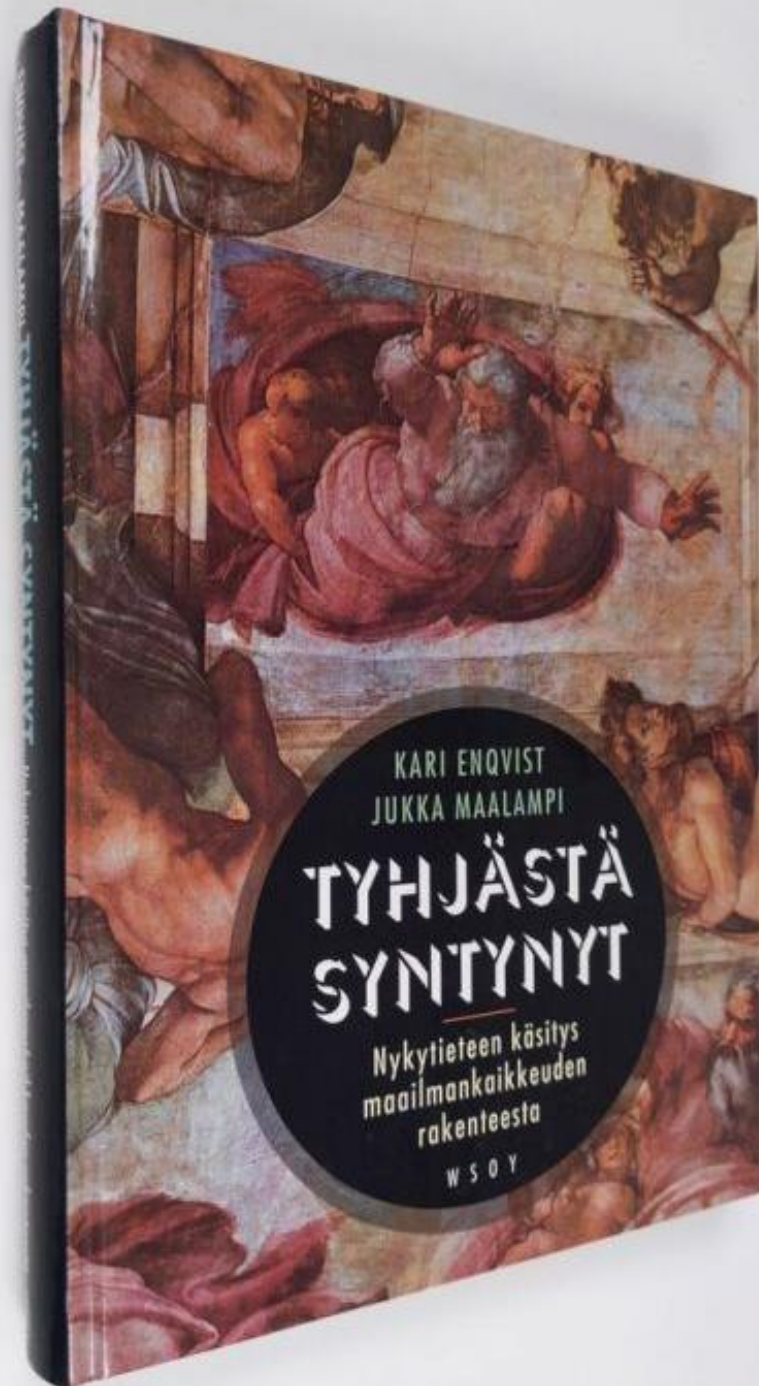
- Äärettömässä hotellissa on nimensä mukaisesti ääretön määrä huoneita.
- Hotellin omistaja päättää lisätä majoituskapasiteettia ja jakaa jokaisen huoneen väliseinällä kahtia saaden näin kaksinkertaisen määrän huoneita.
- Mitä tapahtuu?

Kari Enqvist on suomalainen kosmologi

Ottaa usein kantaa myös
filosofisiin ja
uskonnollisiin/uskonnotto-
miin teemoihin!

riittävän perusteen laki =
jokaiselle ilmiölle, oliolle ja
tapahtumalle on riittävä syy,
miksi juuri tuo asia tai
tapahtuma on olemassa

Miksi pöytä on olemassa?

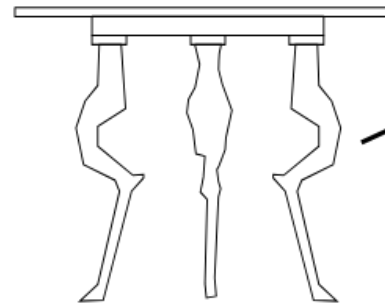
Material Cause:
Wood

Final Cause:
Dining

Tee luvun 3 t. 2: syyt
koulurakennukselle
TAI pääluvun I Syvennä ja
sovella -tehtävä 8: Erilaiset syyt
Eiffel-tornille

Efficient Cause:
Carpentry

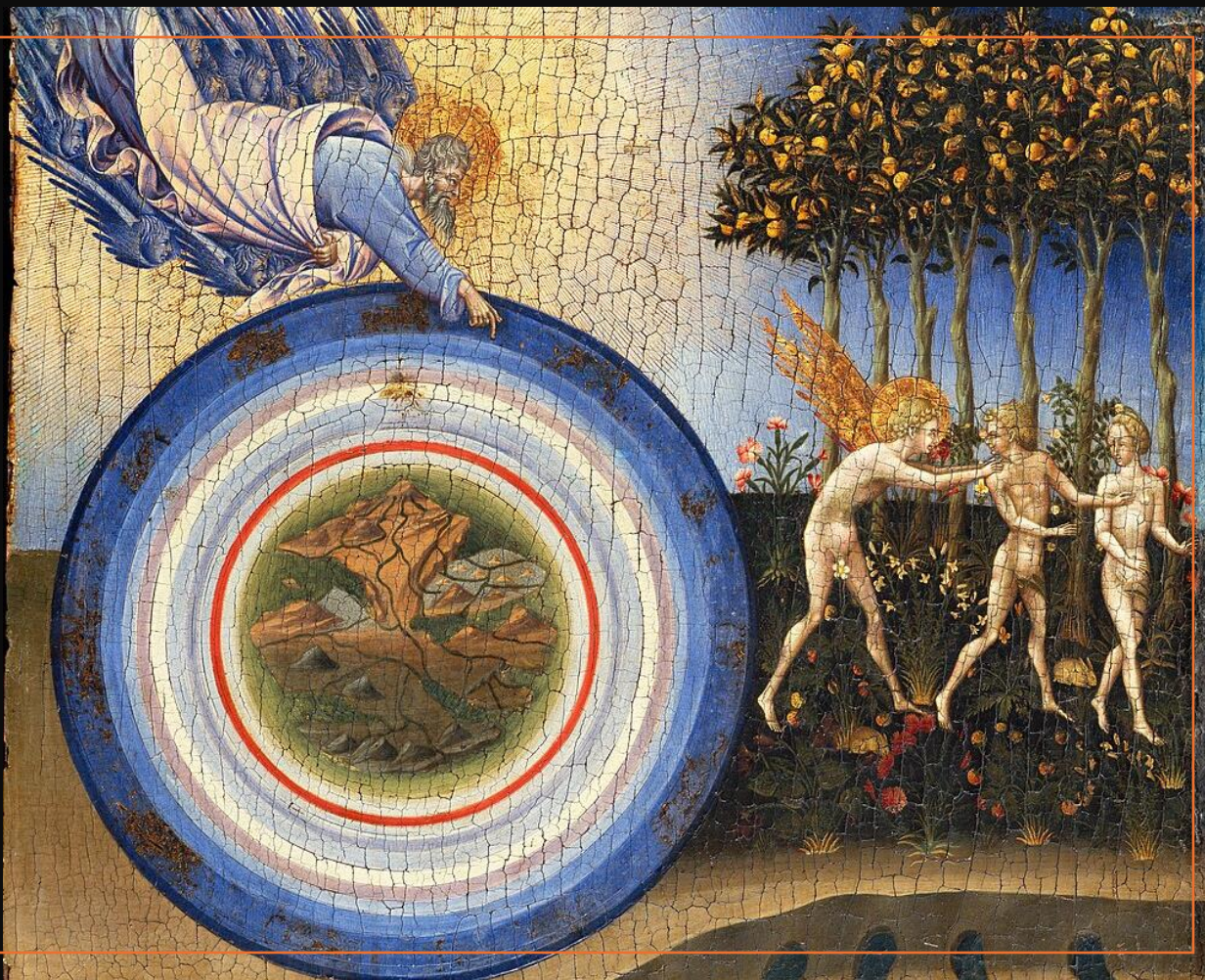

Formal Cause:
Design

Kaiken alkusyy?

HUOM! Aristoteleen jumalakäsitys erilainen kuin keskiajan kristillisillä teologeilla: liikkumaton liikuttaja

- Tuomas Akvinolaisen jumaltodistukset toivat osaksi kristillistä teologiaa
- 1700-luvun deismi: Jumala loi mailman ja jätti sen sitten toimimaan omillaan

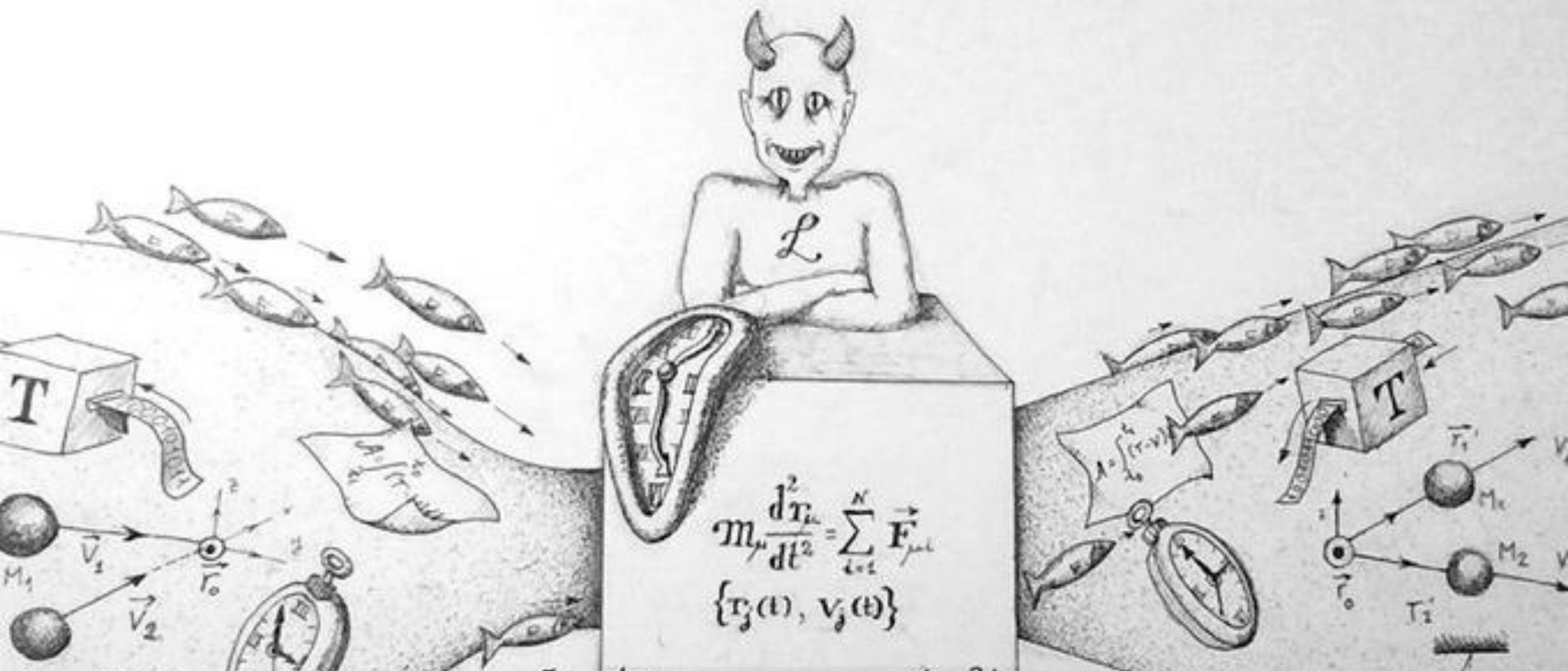

Maailma on syiden ketju: Sään ennustaminen

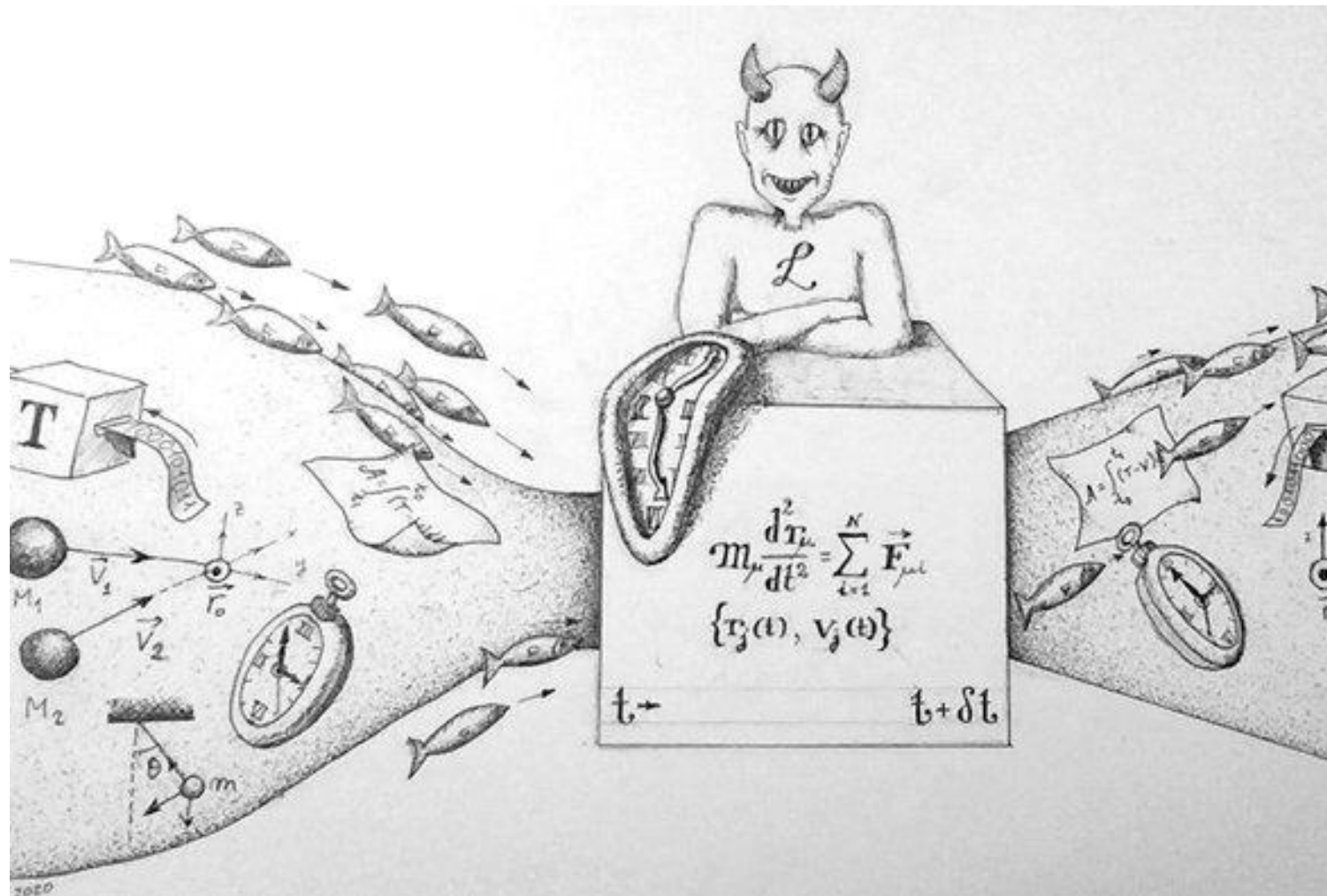
Maailma on syiden ketju: Ihmisten toiminnan ennustaminen

Pystymmekö joskus tulevaisuudessa ennustamaan ihmisten toimintaa kuten säätä? Miksi kyllä? Miksi ei?

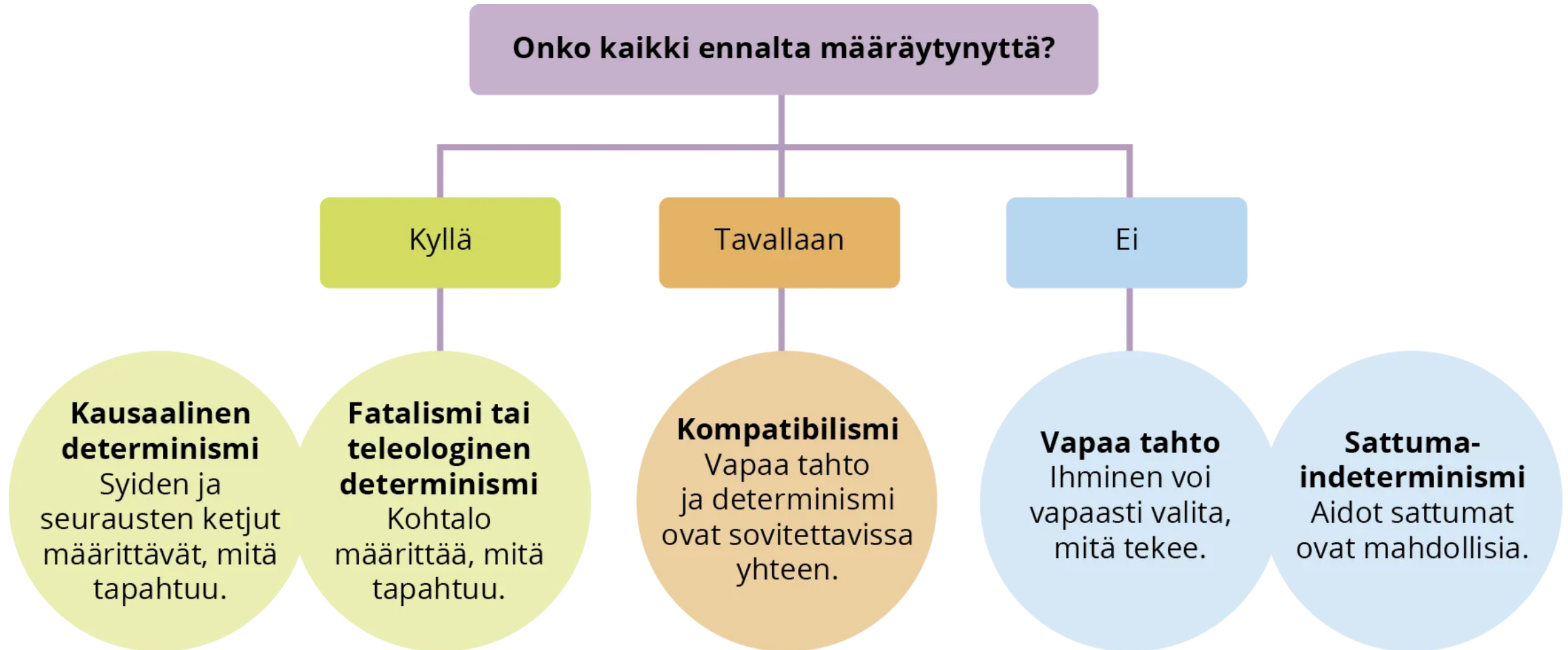
Laplacen demoni: Yliluonnollinen olento, joka pystyy tietämään kaiken ennalta

a) Demoni tarjoaa sinulle mahdollisuutta tietää tarkasti maailman tila 10 vuoden kuluttua. Tarttuisitko tarjoukseen? Jos kyllä, mitä seurauksia valinnalla olisi?

b) Demoni tarjoaa myös tiedon kuolinpäivästäsi. Ottaisitko tiedon vastaan? Perustele.

Kolme kantaa vapaasta tahdosta:

Video vapaasta tahdosta

- <https://www.youtube.com/watch?v=vCGtkDzELAI> (Crash Course Philosophy)

3. Vapaa tahto (20 p.)

Lähes kaikki ihmiset ajattelevat ainakin joskus tekevänsä jotain vapaasta tahdostaan. Tällaisiin tekoihin kuitenkin vaikuttavat monenlaiset asiat. Voi esimerkiksi pohtia, oliko kokelaan päätös osallistua filosofian ylioppilaskirjoitukseen syksyllä 2025 vapaa. Vai johtuiko se välttämättä kokelaan aivojen sähkökemiallisesta tilasta tai aiemmista kurssivalinnoista ja jatko-opintotoiveista?

Pohdi, mitä vapaa tahto tarkoittaa, ja esitä perusteltu kantasi siitä, onko ihmisellä vapaa tahto.

e horne and j comeau

asoftworld.com

4. Ihmisen asema kaikkeudessa

Mikä erottaa ihmisen eläimistä?

Peilitesti kertoo itsetajunnasta?

Ongelma: miten ruumiin tilat ja henkiset tilat kytkeytyvät toisiinsa?

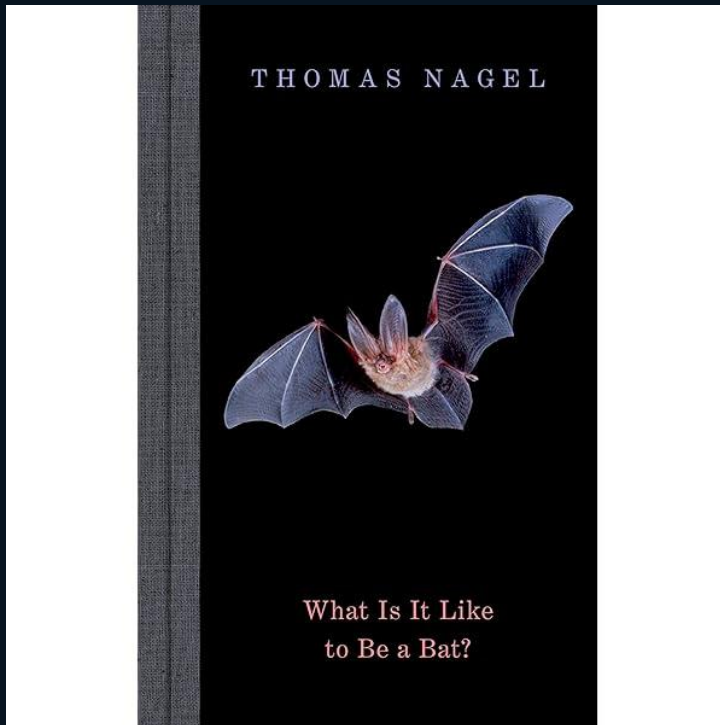
ns. mind-body –ongelma: miten mielentilat (esim. ajatukset, toiveet, halut, uskomukset, pelot) vaikuttavat aineelliseen ruumiseen ja toisin päin?

Mitä on onnellisuus?

- Pohdi ja kuvaile, millainen laadullinen kokemus, eli kvalia, onnellisuus on.
- Esim. miltä se tuntuu? Miten se eroaa muista kokemuksista?
- Voiko tiede koskaan selittää tätä kvaliaa?
  - Keksikää kaksi perustelua puolesta ja vastaan.
  - Koostakaa perustelut lopuksi yhdessä luokan kanssa.

Tietoisuuden helpot ja vaikeat ongelmat

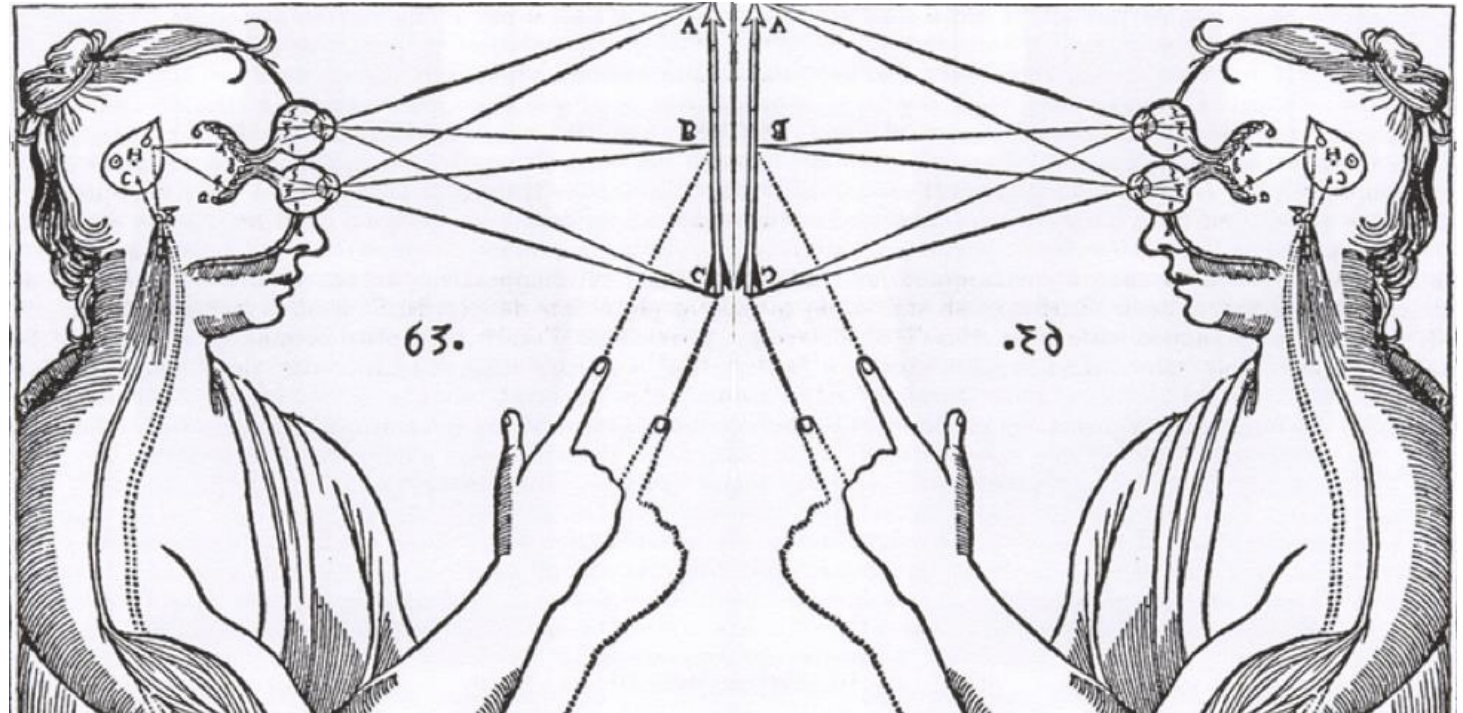

- Tietoisuuden helpot ongelmat liittyvät tiettyjen tietoisien ilmiöiden ja mekanismien selittämiseen:
  - hereilläolo
  - itsetietoisuus
  - aistein havaitseminen
  - tarkkaavaisuus
  - oman toiminnan ohjaaminen
  - tietoisien ilmiöiden yhteys aivojen toimintaan
- **Tietoisuuden vaikea ongelma** koskee kokemusten subjektiivisen näkökulman selittämistä.
  - Miksi tietoiisiin kokemuksiin liittyy **kvalioita**, kuten värisävyjä ja makuja?

Kahden substanssin malli: kartesiolainen dualismi

- Rene Descartesin mukaan todellisuus muodostuu kahdesta itsenäisestä substanssista: materia + ajattelu
  - Vrt. materialismi ja idealismi
- Ulottuvaisuus on materiaalisuuden erityispiirre, joka erottaa aineen ajattelusta. Kaikki aineellinen vie tilaa, kun taas ajatuksia tuntuisi mahtuvan päähän äärettömästi.

Ratkaisuehdotuksia mieli- ruumis -ongelmaan

- Oikeasti on olemassa vain ruumis (materialismin eri muodot).
- Oikeasti on olemassa vain mieli (idealismi).
- Mieli ja ruumis ovat tavalla tai toisella vuorovaikutuksessa keskenään (interaktionistinen dualismi).
- Mieli ja ruumis ovat kaksi rinnakkaista substanssia, toimivat erillään toisistaan (parallelismi).
- Ongelma on näennäinen: kyse eri kielipeleistä (Wittgenstein).

Voiko mieli toteutua muualla kuin ihmisen aivoissa?

Luetaan Krohnin Eliza-teksti
(Peda.netissä)

6. Wittgensteinin kielifilosofia 20 p.

Itävaltalais-englantilainen filosofi Ludwig Wittgenstein (1889–1951) muotoili kaksi filosofista teoriaa kielestä. Ensimmäisen hän esitti kirjassaan *Tractatus Logico-Philosophicus* (1921) ja toisen hänen kuolemansa jälkeen julkaistussa teoksessa *Filosofisia tutkimuksia* (1953).

Aineisto

6.A [Video: Ludwig Wittgensteinin filosofia](#)

Erittele Wittgensteinin kahta näkemystä kielestä. Voit hyödyntää vastauksessasi videota [6.A](#).

<https://youtu.be/pQ33gAyhg2c>

David Hume ja Ludwig Wittgenstein puhuvat metafysiikkaa vastaan. Valitse, haluatko puolustaa vai vastustaa heidän näkemystään. Perustele oma kantasi filosofisesti.

Ludwig Wittgenstein: ”*Siitä mistä ei voi puhua on vaiettava.*”

Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus* eli *Loogis-filosofinen tutkielma*
(*Tractatus Logico-Philosophicus*, 1921; suom. Heikki Nyman 1971)

David Hume: ”*Ottaessamme käsiimme jonkun nidoksen esim. jumaluusoppia tai koulumetafysiikkaa, tulee meidän kysyä: Sisältääkö se jotain suuretta tai lukua koskevaa loogillista ajattelua? Ei. Sisältääkö se jotain tosiseikkoja ja olemassaoloa koskevaa kokemusajattelua? Ei. Heitettäköön se siis tuleen, sillä se ei voi sisältää muuta kuin viisastelua ja harhaluuloa.*”

David Hume, *Tutkimus inhimillisestä ymmärryksestä*
(*An Enquiry Concerning Human Understanding*, 1748; suom. Eino Kaila 1938)

Tiistaina käsitteesti kpl 1-4 asioista

Kertaa muistiinpanot ja kappaleet
esim. ekan tunnin monisteen avulla.

Harjoittele antamaan esimerkkejä
käsitteistä/piirtämällä käsitteitä, sillä
tavalla ne muuttuvat helpommin
ymmärrettäviksi!